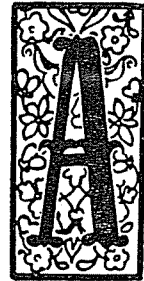

Biyografi

Türk Kelâmcularından İmam Matüridî

Mehmed AYDIN

BU Mansur Muhammed b. Mahmut al-Hanefi, Alam al-Huda, al-Mütekellim, al-Mutüridi, al-Samerkandi Kelâmda, Aş'arininki ile birlikte sünnî müslümanlığı meydana getiren Matüridi kolunun reisidir (1). al-Matüridi'nin hayatı hakkında hemen hemen hiçbir şey bilinmemektedir. Ancak, Semarkant'ın, Matüridi namındaki mahallesinde dünyaya geldiğini ve buraya nisbetle kendisine, Matüridi denildiğini bazı tabakat kitaplarından öğrenmiş bulunuyoruz. Böylece Matüridinin Türk olduğu da anlaşılmaktadır (2). Doğum tarihi kat'i olarak bilinmemekle beraber, H. 333'de M. 944'de Semarkant'ta vefat ettiği bildirilmektedir. Böyle olunca da, kendisinden biraz önce vefat etmiş olan Aş'arinin (33) muasırı olmaktadır.

İmamı ebu Hanife'nin mezhebinde bulunanların itikat düsturlarını Mu'tezileye karşı müdafaada muvaffak olmuş olan al-Matüridi, lisanının talakat ve kaleminin kuvveti ile mu'tezile vesair muhasımlar karşısında tek başına darbelerine karşı müdafaaya muktedir olamayan Mu'tezile kendisini tezyif maksadı ile, temsil ettikleri itikatları kabul etmiş olanlara alaylı bir lisanla «şu matürüdiler» derlerdi. Mutezile'nin Abu Mansuru tezyif maksadı ile söyledikleri bu söz, bugüne kadar Hanefilerden olan «sünnet ve cemaat» mezheb salıklarına umumî bir isim olmuştur. (3)

Maturidi, müslümanlar arasındaki mevkiinin büyüklüğüne, islâm akidesinde bırakmış olduğu ve bugüne kadar kuvvetini kaybetmemiş olan tesirlerine islâmın orijinal tefekkür örneklerinden birini temsil edip günümüze kadar intikal etmiş eserlerine rağmen; islâm âleminin orta bölgelerine hakim kelim mektebinin, muasır meslektaşısı Abu'l-Hasan al-Aş'ari kadar; kendinden sonrakiler arasında geniş bir etüde nail olamamıştır.

Büyük imam Maturidinin bibliyografya kitaplarında, ha-

yatlarından bahseden şahıslar arasındaki nasibi «Fırak» kitaplarında mezhep kurucuları arasındaki nasibinden daha büyük olmamıştır. (4)

İşte böylece, Maturidinin şahsiyet ve hüviyetine dair yapılan araştırmaların hepsi müellifin açık bir potresini vermeğe yetmeyen «Fırak» ve «Tabakat» kitaplarının hududunu aşmamaktadır. Bundan dolayı, Maturidî hakkındaki bu çalışmamızda daha çok onun ahl-al-Sünne va'l-Cemaa olarak mektepleştirdiği sünni sisteminden ana hatlarıyla bahsedeceğiz. (5)

İmam Maturidî'nin itikat sistemini başta kendi eserlerinden ve sonra da, bu eserlerden derlenerek bir araya getirilmiş kitaplardan kolayca anlamak mümkündür. Bu görüşlerin izahına geçmeden önce İmam Maturidinin eserlerinin bir listesini şöylece verebiliriz:

- 1 — Kitap al-Tevhid
- 2 — Kitap al-Makalat
- 3 — Kitap radd avail al-adille li'lKa'bi
- 4 — Kitap bayan vahm al-Mu'tezile
- 5 — Kitap te'vilat al-Kuran
- 6 — Fıkhi ekber şerhi
- 7 — Radd kitap al-Ka'bi fi vaid al-fussak (6)

İmam Maturidinin itikat sistemi bilhassa, Umar b. Muhammed en-Nesefî'nin, müteaddit şerhleri, tercemeleri bulunan al-Akaid'n-Nesefiye'sinde cem' olunmuştur. Okuyuculara, İmam Maturidî'nin, görüşlerinin esasını vermek üzere bu eseri anahatlarıyla vermeyi uygun buldum. (7)

1 — Hakk ehli, sofestaiyye zümresinin aksine olarak «Eşyanın Hak kayığı» sabittir, değişmez dedi.

2 — Halk için ilim vasıtaları üçtür: a) Havass-ı Selime b) Haberi Sadık c) Akl.

3 — Bütün bölüntüleriyle âlem sonradan değildir. O halde alem a'yan ve arazdır. Ayan: Zatiyla kaim olan şeydir.

4 — Âlemi yapan o vahid, kadim, hayy, kadir, alim, semi; basir, şâî ve mürid olan Allah, ne arazdır, ne cisimdir, ne cevherdir, ne musavverdir, ne mahdüttür, ne ma'duttur, ne bölünendir, ne bölümlenendir, ne cisim ile cevherden tereküp edendir, ne tüketiye uğrayandır, mahiyetle vasf olunmaz. Ne mekanda yerleşir, ne üzerine zaman aşar, bir şey ona benzemez; ilminden ve kudretinden dışarıda bir şey kalmaz.

5 — Zatiyle kaim ezeli sıfatları vardır ki ne özdür ne özgedir. Bu sıfatlar ilim, hayat, kudret, semi' basar, irade, meşiet, fiildir. Yaratmadır, rızık vermedir, kelamdır, o, kelamla mütekellimdir. Hakkın ezeli sıfatı olan kelam, harf ve ses cinsinden değildir. Allah, o sıfatla mütekellimdir. Emredici, nehyedici, haber vericidir.

6 — Kur'an Allah kelimdir, mahlûk değildir. O, mushaflarımızda yazılı, kalplerimizde saklıdır. Dillerimizle okunmuş, içlerine hulul etmesizin kulaklarımızla dinlenmiştir.

7 — Tekvin, Allahın ezeli sıfatıdır. Allahın alemi ve var olma vaktinde bölüntüleriyle her birini var etmesidir.

8 — Allahı görmek aklen caiz naklen vaciptir. Müminlerin öte dünyada Allahı görmeleri gerektiğine dair semi' delil vardır. Allah mekanda olmaksızın, karşıdan yönelmeksizin, ışıntı ulaşmaksızın, onunla gören arasında bir mesafe husule gelmeksizin, görülür.

9 — Allah, kullarının küfr ve iman, itaat ve iman cümlesinden olan fiillerinin yaratıcısıdır. O fiiller, Allahın iradesiyle, meşiyetiyle, hükmü ile, kazası ile ve takdiri ile. Kulların (yapmaları halinde) sevap ala-

cakları, azap görecekları bir takım ihtiyarî fiilleri vardır. İyi olanları Allahın rızasıyledir; çirkin olanları ise rızasıyle değildir.

10 — Kula kaldıramıyacağı şey teklif olunmaz.

11 — Öldürülen kimse kendi eceliyle ölüdür. Ölü iken kaim olan ölüm, Allahın yarattığı şeydir. Ecel tekdir.

12 — Başka çare olmadığı takdirde haramdan açlık geçinceye kadar yemek helaldir.

13 — İster helal olsun, ister haram olsun, herkes kendi rızkını elde eder. İnsanın başkasının rızkını yemesi tasavvur olunamaz.

14 — Öldükten sonra dirilme haktır. Amellerin tartılması hakdır. Sevap ve günahın yazılması hakdır. Sual hakdır, Havz hakdır, Sırat hakdır, Cennet hakdır, cehennem hakdır.

15 — Cennet ve cehennem mevcuttur. Bakidirler, yok olmazlar, içindekiler de yok olmazlar.

16 — Büyük günah mümini imandan çıkarıp küfre sokmaz. Allah kendine şirk koşanı afv etmez. İstedığının şirkten başka günahını yarğılar.

17 — Haramı helâl saymak, küfürdür. Böyle bir durum yoksa küçük günahlar afv olabilir.

18 — Resüllerin, Allahın hayırlı kullarının, büyük günah içleyenler hakkında şefaet etmeleri sabittir.

19 — Müminlerden büyük günah işleyenler, ebediyyen cehennemde kalmazlar.

20 — İman: Allahtan geleni tasdik ve onu ikrardan ibarettir.

21 — Allah şüphesiz insandan insana elçiler yolladı. Din ve dünya işlerinden muhtaç olduklarını insanlara açıkladı. Kendilerini adetleri bozucu mucizelerle te'yid etti. Rasullerin evveli Hz. Adem, sonuncusu da Hz. Muhammeddir (S.A.V.). Her ikisine de selâm olsun.

22 — Melekler, Allahın emri ile iş görücü kullardır. Ne erkek ne dişi diye bir şeyle sıfatlanamazlar.

23 — Allahın peygamberlerine indirdiği, içlerinde kendi emrini, nehyini, azabını ve müjdesini belirttiği kitaplar vardır.

24 — Hz. Peygamberin miracı hakdır.

25 — Evliyanın kerametleri haktır. Az müddetle uzak mesafenin alınması; ihtiyaç halinde yiyecek, içecek, giyecek şeylerin belirmesi, su üzerinde ve havada yürünmesi, taşın, ağacın, söz söylemesi, yahut daha başka şeylerin vuku bulması, cümlesinden kerametler, tabiat üstü hadiseleridir. Bunların hepsi hakdır.

26 — Her taat ve fucur ehlinin ardında namaz kılınır. Her taat ve fucur ehlinin cenaze namazını kılarız.

Salat ve selâm, efendimiz Hz. Muhammed (S.A.V.) e, ve yakınlarına, dostlarına olsun...

(1) İslâm Ansiklopedisi cild, 7/404.

(2) Dâr'ul-Funun İlahiyat Fakültesi, M. Şerafeddin, sayı, 23/I İst. 1932.

(3) Aynı Mecmua.

(4) İlahiyat Fakültesi Dergisi, M. b. Tavit at-Tancı I. II./I Ank. 1955.

(5) İslâm Ansiklopedisi, cild. 7/405 ve Kitabu'l Cevahir'l-Mudiyeye Fi Tabakati'l-Hanefiyye, Muhi al-din abd al Kadir b. Ebil Vefa Muhammed b. al-Karşi al-Misri, Konya Yusuf Ağa Kitaplığı (Yazmalar Kısmı) No: 5286, sh. 118 b, 119 a.

(6) Dâr'ul-Funun İlahiyat Fak. Mec. Sayı: 23/I.

(7) İlahiyat Fakültesi Mec. Lamiyye-i Kelamiyye, Kemal Edip Kürkçüoğlu, I-II (1954) Sh: 13, Ayrıca, Şerhi Akaid, Muhammed Nurul Arab, manzume-i Efkâr Mat. İst. 1888.

Halil Cân'ın Ardından

23 Mayıs 1973/20 Rebi'-ul-Âhir 1393 Çarşamba günü zevâlî sâ'at 17'de Rabbimizin «İrci'î! = Dön!» emrine dervişâne baş-kesen Ney-zenler Ney-zeni büyük san'at-kâr Halil Cân'ımızı da 25 Mayıs 1973/22 Rebi'-ul-Âhir 1393 Cümü'a günü İkinci nemâzından sonra doğup büyüdüğü Üsküdar'ın Çiçekçi Câmî'inden İlahî Çiçekler diyârına, Hakk'ın Dâr-ül-Karârına yolladık. Nasîbi rahmet olsun, makamı Cennet olsun!

Resûl-i Kibriyâ Efendimiz: «Mü'minler ölmezler; olsa olsa bir evden bir eve göç ederler.» buyurmuştur. Orası bir ev ki ebedî bir ev ki her yanı Nûr-i Muhammedî...

Bizden ayrılan, hepimizi yetim bırakan Üstâdimız, uzun zemândan beri esîr-i firâş idi; lâkin kendisi, kalbindeki sağlam îmânla, fânîliği anlıyan irfânla, dervişâne itmi'nânla âzâde-i telâş idi.

Hazret'i, şahsen otuz şu kadar yıldır tanırdım; sevimli sîmâsını Ulu Mevlânâ'nın müşahhas timsâli sanırdım.

«Allâh'ın Gerçek Dostu» demek olan Halil isminin tâm müsemması bir insandı. Kemâl mertebesinde ehl-i irfândı. Mevlevî Ahmed Celâlüddîn ve Ahmed Remzî Efendilerden, Hattât ve Ney-zen Emîn Dede'den, Ahmed Avnî Bey'den feyz almış, onlardan bizlere yâdigâr kalmış bir mübârek cândı; son aylarda çektikleri «el-Belâ' li'-velâ» sırrından gelen bir mânevî imtihândı.

Cennet-mekân Halil Cân, Allâh dostlarının samimî dostu, Resûlüllâh düşmanlarının müsâmeha tanımaz düşmanı idi.

Aynı zemânda millî olan dînî mûsikîmi-

zin hakikî üstâdı idi. Hâfızası, behâ biçilmez cevherlerle dolu bir hazîne, sînesi hakayık ve dekayika ma'ke olan sırlı bir âyine idi.

Ehl-i Beyt'e cândan âşık bir merd-i sâdıktı.

Yıllarca çalışarak, araştırarak, Hampar-som notalarını bile gözerek, bütün Mevlevî Âyinlerini tesbît etmişti. Nice nice değerli ney-zenler yetiştirmişti.

Şeb-i Arûs İhtifâllerinin bir incisi, ney-zenler câmî'asının saf birincisi idi. Batı'nın müzik otoriteleri onu bizden fazla takdîr ederler, müşkillerini çözmek için huzûruna uçarak gelirlerdi.

Ordumuzda Yarbaylık rütbesine yükselmiş, varlığıyla pâyesini kat kat yükseltmiş olan Eczâcı Halil Cân Bey'in sohbetleri, ilâca çevirdiği regeteler kadar devâ-kâr, kendisi Klâsik Mûsikîmizde İtriler, Kutb-i Nâyiler nazîri bir nevâ-kâr idi.

İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsünde 11 yıllık Öğretim Üyeliği sırasında yüzlerce gence reh-ber olmuştu.

Üstâd Halil Cân, o büyük insân, bir güneşti, battı; bir değerdi, bitti. Halil Cân, bir umuttu, söndü. Halil Cân, ezelden yöneldiği Allah'ına döndü.

Onun ziyâ'ı karşısında, kim kimi tesellî edecek?

Allâhım, mübârek kabri, nûrunla dol-sun! Aziz rûhu, senin inâyetine, sevgili Resûlünün sıyânetine, başta Cenâb-ı Mevlânâ olmak üzere cümle velîlerinin himmetine mazher olsun!

Târîh

Bir zât-i melek-sifât vardı;
Ender getirir vücûda hilkat,
Saymışdı İkinci Kutb-i Nâyî,
Yûsuf Paşa'nın eşiydi Ney'de;
Olmuşdu Cenâb-ı Pir-i Rûmî
Münkirleri yerme hârisinde,
Allâh'a kavuşdu, gûş edince
Bâlâlara kıldı rûhu pervâz,
Kalmışsa eğer Hudâ'ya borcu,
Cennet'de nasîb eder, emînim,

Pür-nûr idi peyker-i cemîli.
Bir böyle kerem-ver-i nebîli.
Mutribler o merd-i bi-mesîli.
Yâ İzzet Efendi'nin vekîli.
Şeh-râh-i edebde tek delîli.
Bilmezdi lîsân kâl-ü-kîli
Fermân-i mukadder-i Celîli.
Terk eyledi âlem-i zelîli.
Mahbûb-i İlâh olur kefilî.
Mevlâ ona âb-i Selsebilî.

Târîhine Sûz-i Dil desinler:

«Ney susdu da gitdi Cân Halî'î»

h. 1393